

**Спеціалізованій вченій раді Д 12.105.03
Донбаської державної машинобудівної академії**

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора економічних наук, професора Каїри Зої Степанівни
на дисертацію Томашевської Олени Юрївни**

**на тему «Економічне стимулювання ефективного водозабезпечення
промислових підприємств», подану до спеціалізованої вченої ради Д 12.105.03
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

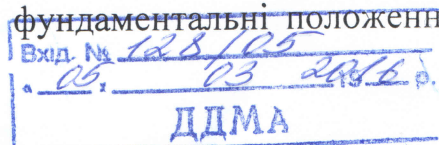
На підставі вивчення тексту дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих за темою дисертаційної роботи наукових праць та матеріалів щодо практичного впровадження результатів дисертації можна констатувати наступне.

1. Актуальність теми дослідження

Висока ресурсоемність сучасного виробництва вимагає від промислових підприємств залучення значного обсягу ресурсів, ціна використання яких в сучасних умовах постійно збільшується за умов їх обмеженості та розширення суспільних потреб. За цих обставин створюються несприятливі передумови для господарської діяльності підприємств, що призводить до незадовільних темпів розвитку підприємств промислового сектору, розгортання стагнаційних процесів та збільшення кількості збиткових підприємств. Забезпечення умов ефективної господарської діяльності промислових підприємств вимагає розробки дієвих механізмів та інструментів раціонального використання господарських ресурсів, особливо, водних, враховуючи їх важливість для суспільства та високий ринковий потенціал. Тому нагальним завданням є наукове обґрунтування та удосконалення методичних підходів до підвищення результативності господарської діяльності промислових підприємств на засадах формування та реалізації стимулів, спрямованих на ефективне забезпечення виробничих процесів на промислових підприємствах водними ресурсами, що обумовлює актуальність теми дисертаційної роботи Томашевської О.Ю. «Економічне стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств», значущість мети дослідження та поставлених завдань.

2. Наукова новизна результатів дослідження

Ознайомлення зі змістом дисертації, авторефератом, опублікованими автором науковими працями дає змогу визначити основні наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані автором самостійно, відзначаються науковою новизною і в сукупності відображають особистий внесок автора у розвиток теоретичних та науково-методичних і теоретичних засад, методичних підходів і концептуальних положень щодо формування інструментарію економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств. Теоретичним підґрунтям роботи стали фундаментальні положення

економічної теорії, теорії ефективності, теорії раціонального вибору, теорії економічного зростання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних основ і практичних рекомендацій щодо формування інструментарію стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств з метою підвищення економічної результативності господарської діяльності. Основні наукові результати полягають у такому:

На підставі узагальнення та систематизації праць провідних вітчизняних та зарубіжних науковців у сфері ресурсного менеджменту автором обґрунтовано доцільність формування нових та удосконалення і розвинення існуючих теоретичних положень і розробки інструментарію стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств (стор. 11–160). Логічним є твердження автора, що вода як ресурс і фактор є необхідним виробничим елементом, ефективне використання якого становить підґрунтя для підвищення фінансово-економічної результативності діяльності суб'єктів господарювання (стор. 17–20). Видається логічним у дисертації трактування економічного змісту води як фактора та ресурсу виробництва шляхом виокремлення класифікаційних ознак води, що визначають її роль та місце в економічних, екологічних та соціальних процесах (стор. 21–25), (стор. 22, рис. 1.2). Особливість класифікаційних ознак води підкріплюється представленою в дисертації типологією водних ресурсів, що дозволяє визначити передумови підвищення ефективності господарської діяльності промислових підприємств на підставі оцінки потреби в воді та можливих доходів і витрат від її використання і відтворення. Важливого методичного значення набуває представлене в роботі теоретичне обґрунтування сутності водозабезпечення, в межах системного і процесного підходів, та поняття ефективного водозабезпечення як процесу і результату, особливістю яких є висвітлення кількісної, якісної та часової складової разом із наданням узагальнюючих критеріїв ідентифікації (стор. 28–37), (стор. 37, рис. 1.6). Автором досить вдало застосовано методологічні положення теорії управління для дослідження специфіки економічного стимулювання ефективного водозабезпечення й розроблено пропозиції щодо класифікації стимулів ефективного водозабезпечення на дві групи за такими ознаками, як результати стимулювання (мотивоутворюючі, індиферентні або безрезультативні, демотивують) – для першої групи, та за відчутністю стимулів (матеріальні, нематеріальні) – для другої групи (стор. 46–48). Удосконалення організації економічних відносин між виробником та споживачем водних ресурсів в дисертації виконано на основі аналізу концепції стимулювання ефективного ресурсовикористання у виробничих процесах, логічним результатом якого став розвиток концептуальних положень економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств, особливістю яких є забезпечення збалансованості інтересів підприємства-виробника водних ресурсів і підприємств-споживачів та отримання синергетичного ефекту (стор. 48–52).

Науковий інтерес має виконаний ситуаційний аналіз динаміки розвитку показників інтенсивності використання води в Україні за період 2010–2014 рр., що дозволило автору виявити коло проблем, які унеможливають гармонійний розвиток підприємств та спричиняють погіршення фінансово-

економічних показників господарювання (стор. 57–68). Імпонує удосконалений науково-методичний підхід автора щодо встановлення співвідношень між обсягами спожитої води та фінансовими результатами при виокремленні зон стабільності водозабезпечення господарської діяльності промислових підприємств (стор. 73–87), (стор. 84, рис. 2.8), (стор. 87, рис. 2.9). Тому цілком логічною, в контексті стимулювання діяльності підприємств в зоні стабільності, видається розробка в дисертації принципів ефективного водозабезпечення, орієнтованих на ефективність і комплексний аналіз витрат і вигод, розширення перспективи у просторі й часі, підтримку функціонального розмаїття (стор. 88–89). Слід погодитися з автором в контексті узагальнення проблем, що супроводжують техніко-технологічний, інвестиційний, соціальний, екологічний та інституційний аспекти водозабезпечення (стор. 68–72). З метою підвищення рівня якості управлінських рішень у сфері водовикористання автором запропоновано оригінальний науково-методичний підхід до обґрунтування інтегрального показника ефективності водозабезпечення, перевагою якого є комплексне оцінювання процесу водовикористання з урахуванням технічного, соціального, екологічного рівня та економічних результатів діяльності підприємства, на підставі чого виконано прогностичну оцінку ефективності водозабезпечення та визначення доцільності фінансування інвестиційних проектів із водозабезпечення на період 2015–2016 рр. (стор. 99–108), (стор. 107, табл. 2.11).

Практичної значущості набувають авторські розробки у сфері обґрунтування доцільності об'єднання промислових підприємств в єдиному технологічному ланцюгу або в стратегічних альянсах на основі використання принципів розміщення підприємств, що сприятиме формуванню взаємовигідних умов та покращенню фінансових показників. Позитивно оцінюються запропоновані в роботі рекомендації з формування синергетичного ефекту економічного стимулювання при співпраці промислових підприємств у сфері водозабезпечення, практичне залучення яких дозволяє виявити резерви підвищення загальних та індивідуальних фінансово-економічних показників роботи підприємств за умов використання економічних стимулів ефективного водозабезпечення (стор. 112–125), (стор. 121, рис. 3.3). Практичного значення набувають рекомендації автора щодо розробки альтернатив розподілу води між суб'єктами господарювання, що висвітлюють потенційно можливі комбінації граничної продуктивності водного ресурсу та стану підприємства (стор. 126–140). Науковою новизною відзначається запропонований в дисертації науково-методичний підхід до обґрунтування зон економічно ефективного водозабезпечення в технологічному ланцюгу, особливістю якого є виокремлення зон економічної ефективності водозабезпечення для виявлення взаємозв'язку між обсягом продукції і використаного ресурсу для її виробництва на основі моделювання функціонального зв'язку між елементами виробничої функції (стор. 140–151), (стор. 148, рис. 3.6), (стор. 150–151, табл. 3.11). Результати апробації методів і моделей у практичній діяльності промислових підприємств паливно-енергетичного комплексу України свідчать, що розроблені в дисертації заходи та рекомендації щодо підвищення ефективності водозабезпечення промислових підприємств дозволяють обґрунтувати вибір дієвих стимулів для виробників та споживачів водних ресурсів як підґрунтя для зростання техніко-

економічних показників господарської діяльності (стор. 151–160).

3. Характеристика наукових результатів у цілому з точки зору ступеня обґрунтованості положень, достовірності висновків і рекомендацій

Наукові положення, рекомендації та висновки, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими та достовірними, що забезпечується залученими автором загальними та спеціальними науковими методами і підходами до проведення досліджень. Основні положення дисертаційної роботи базуються на систематизації, критичному аналізі та узагальненні досліджень провідних вітчизняних й зарубіжних вчених з питань стимулювання ефективного ресурсовикористання, зокрема водних ресурсів, у виробничих процесах, стабілізації та покращення показників діяльності промислових підприємств.

Здобувачем чітко сформульовано мету роботи, що відповідає темі дисертаційної роботи та логічно трансформується в систему поставлених і вирішених в роботі завдань (стор. 6–7 дисертації). Поставлені завдання є структурно та логічно узгодженими, а їх кількість є достатньою для необхідного розкриття теми дисертації відповідно визначеній меті. Робота логічно структурована та послідовно побудована згідно вимогам до дисертаційних робіт. Отримані автором наукові положення сформульовано із дотриманням наукової логіки, при цьому кожному з них відповідають одержані наукові результати, що характеризуються науковою новизною.

Достовірність одержаних висновків і рекомендацій дослідження підкріплюється використанням адекватних методів і засобів проведення економічних досліджень, серед яких автором коректно залучено системний, процесний та результативний аналіз; статистичний, порівняльний, ситуаційний аналіз; методи економіко-математичного моделювання та функціонально-цільовий підхід; методи сценарного аналізу.

Висновки являють собою логічно обґрунтований підсумок виконаної роботи, повністю відображають основні положення проведеного дослідження та можливі напрями їх практичного застосування. Достовірність висновків та практичних рекомендацій за підсумками дослідження підтверджено експериментальними розрахунками та відповідними актами впровадження.

4. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Тема дисертаційної роботи Томашевської О.Ю. супутня проблематиці науково-дослідних робіт ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» Міністерства освіти і науки України відповідно планам науково-дослідних робіт за темами: «Методичне забезпечення економічної збалансованості розвитку підприємств» (номер державної реєстрації 0111U005690, 2011 р.), в рамках якої автором визначено чинники та резерви зниження собівартості продукції шляхом оптимізації витрат екологічних податків на використання водних природних ресурсів; «Науково-теоретичне і методичне забезпечення управління ресурсним потенціалом розвитку підприємства» (номер державної реєстрації 0113U005810, 2013–2014 рр.), в межах якої розкрито сутність ресурсного потенціалу розвитку підприємства й розроблено рекомендації з оцінки ефективності використання чинника водних ресурсів.

5. Теоретична цінність та практична значущість наукових результатів

Теоретична значущість наукових результатів, отриманих у процесі дослідження, полягає в поглибленні теоретичних засад, удосконаленні методичних підходів і концептуальних положень щодо формування інструментарію економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств, що становить теоретико–методологічне підґрунтя для прийняття релевантних управлінських рішень при забезпеченні умов довгострокового економічного розвитку суб'єктів господарювання у складному зовнішньому оточенні на якісно новому рівні.

Запропоновані рекомендації мають практичне значення, ґрунтуються на рекомендованому в дисертації інструментарії економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств.

Одержані наукові результати уможлиблюють здійснення оцінки умов щодо збільшення мотивації інвесторів та зацікавленості підприємств до інвестування у програми й проекти із ресурсозбереження, спрямовані на покращення показників фінансово-економічної діяльності. Практичне значення мають розробки та пропозиції щодо діагностики впливу інвестування у ресурсозберігаючі технології на техніко-економічні показники господарської діяльності підприємства, послідовність прийняття інвестиційних рішень щодо доцільності оновлення основних засобів підприємства, узагальнений інструментарій інвестиційного забезпечення ресурсозбереження на основі запровадження процедури мотивації інвесторів.

Отримані результати впроваджено в практиці управління на загальнонаціональному рівні, зокрема, Департаменту екології та природних ресурсів Донецької обласної державної адміністрації (довідка від 08.06.2015 № 01-1259). Наукові результати, концептуальні положення та практичні рекомендації за підсумками дослідження використано на рівні окремих підприємств і організацій, а саме, ДП «Селидіввугілля» (довідка від 03.09.2013 № 06/4380), ДП «Красноармійськвугілля» (довідка від 11.06.2015 № 173).

Авторські підходи до розробки теоретичних, науково-методичних і практичних положень і рекомендацій щодо економічного стимулювання ефективного водозабезпечення підприємств промисловості, представлених у дисертації, використовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» Міністерства освіти і науки України (м. Красноармійськ) при викладанні дисциплін «Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризику», «Управління проектами», «Системний аналіз і теорія прийняття рішень», «Економіка природокористування» (довідка від 05.05.2015 №1-2/710/1).

6. Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Наукові положення, висновки і рекомендації, розроблені в дисертаційній роботі, є повними та вичерпними. Публікації здобувача повною мірою відображають основні наукові результати, концептуальні положення та зміст практичних рекомендацій за підсумками проведеного дослідження.

Основні результати й висновки дисертаційної роботи знайшли відображення у 19 наукових публікаціях, з яких десять – у фахових виданнях з економіки, з них дві опубліковані у виданнях, що включені до наукометричних баз, одна – в іноземному виданні, один розділ у колективній монографії, сім тез у матеріалах конференції. Загальний обсяг публікацій становить 6,59 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 4,96 ум.-друк. арк.

З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті положення, які є результатом власних досліджень та розробок автора.

Результати дослідження, що виносяться на захист, повністю представлені в наукових працях у виданнях, які відповідають встановленим вимогам МОН України. Результати дослідження були оприлюднені та отримали позитивну оцінку на 7 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

7. Структура дисертаційної роботи

Дисертація логічно структурована, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 200 сторінок, у тому числі 23 таблиці на 12 сторінках, 25 рисунків на 11 сторінках, 6 додатків на 12 сторінках. Список використаних джерел містить 187 найменувань і наведений на 23 сторінках.

8. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота відзначається професійною науковою мовою з дотриманням логічної послідовності у порядку викладу тексту. Робота характеризується цілісністю й завершеністю, її зміст повністю розкриває мету дослідження та відповідає поставленим завданням наукового дослідження.

Обсяг, структура та оформлення дисертаційної роботи відповідають встановленим вимогам щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

9. Відповідність автореферату змісту дисертації

Автореферат дисертації в стислій формі відображає основні положення дисертаційної роботи, повною мірою розкриває результати, що отримано у процесі дослідження, ступінь наукової новизни розробок, зміст висновків та практичних рекомендацій за підсумками дослідження є ідентичним дисертації за своєю структурою.

Структура, зміст та оформлення автореферату відповідають вимогам, що пред'являються до авторефератів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

10. Зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи

Відзначаючи в цілому достатній рівень наукових здобутків Томашевської О.Ю. та обґрунтованість результатів дослідження, окремі положення дисертаційного дослідження носять дискусійний характер або потребують додаткових пояснень.

1. Назва теми дисертаційної роботи орієнтує на розробку теоретичних, науково-методичних положень і практичних рекомендацій з економічного

стимулювання ефективного використання водних ресурсів у виробничих процесах на промислових підприємствах. Як вірно зазначає автор, результатом стимулювання має бути зростання фінансово-економічних результатів господарської діяльності. Втім, доцільно було би приділити більше уваги соціальним, екологічним та інституціональним наслідкам стимулювання, що проявлятимуться у неявних для підприємства, але важливих вигодах з позицій формування позитивного іміджу та партнерських зв'язків при укладанні стратегічних альянсів.

2. З метою обґрунтування показника участі води як фактора та ресурсу виробництва у формуванні підсумкових результатів господарювання за кількісними, якісними та часовими параметрами в дисертації розроблено систему складових ідентифікації ефективного водозабезпечення суб'єктів господарювання (стор. 37, рис. 1.6). Доцільно пояснити більш докладно, яким саме чином запропонована система ідентифікації може бути використана для оцінки ефективності водозабезпечення окремого підприємства або уможливило використання наведеного підходу до оцінки синергетичного ефекту спільної діяльності промислових підприємств у сфері водозабезпечення, об'єднаних в єдиному технологічному ланцюгу або стратегічному альянсі.

3. В роботі рекомендовано класифікувати стимули ефективного водозабезпечення на дві групи – за ознакою «результати спонукання» (мотивоутворюючі, індиферентні (безрезультативні), демотивоутворюючі) та за ознакою «відчутності» (матеріальні, нематеріальні) (стор. 46–48). В контексті інструментарію економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств, наведених у третьому розділі, автором здебільшого акцентовано увагу на мотивоутворюючих матеріальних стимулах, що впливають на результати господарської діяльності. Проте, дія та характеристики особливостей впливу інших стимулів не віднайшли кількісної оцінки в роботі.

4. Потребують більш повного висвітлення деякі положення дисертації (п. 2.1), зокрема, розширення статистичної бази розрахунків і обґрунтування закономірностей зв'язку між фінансовими результатами та обсягами водоспоживання на підприємствах за видами промислового виробництва як необхідного підґрунтя для релевантного прогнозування альтернатив розвитку при застосуванні удосконаленого інструментарію економічного стимулювання водозабезпечення з урахуванням галузевої специфіки діяльності суб'єктів господарювання.

5. Потребує більш докладного обґрунтування процес вибору складових показника інтегральної оцінки ефективності водозабезпечення промислових підприємств України, її економічної, технологічної, соціальної та екологічної складової. Зокрема, виходячи зі структури представленої формули (2.11) (стор. 100), зазначені чинники автором розглядаються як рівноправні, проте, ці складові є взаємообумовленими та потребують розробки відповідної шкали вагових коефіцієнтів у процедурі інтегрального оцінювання.

6. У п. 3.1 дисертації представлено пропозиції щодо деталізації процесу формування синергетичного ефекту в процесі економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств (стор. 121, рис. 3.3). Відповідно до наведеного підходу, складовими такого ефекту можуть бути

показники збільшення доходів, зменшення собівартості та зменшення витрат на екологічні податки. Втім, відповідно до Податкового Кодексу України, екологічні податки відносяться до собівартості виготовленої продукції, тому в межах запропонованого підходу при обґрунтуванні величини синергетичного ефекту відбуватиметься подвійний облік екологічної складової.

В цілому, незважаючи на відзначені вище дискусійні положення, дисертаційна робота є комплексним системним завершеним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні. Зазначені зауваження не зменшують теоретичної та практичної значущості дисертації, загальної позитивної оцінки наукової новизни отриманих результатів та виконання поставлених в дисертації завдань.

11. Загальний висновок за дисертацією

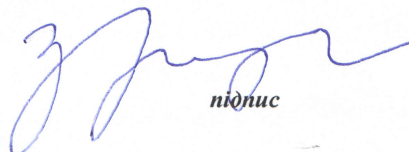
Дисертація Томашевської О.Ю. «Економічне стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств» є завершеним самостійним науковим дослідженням, що містить науково-обґрунтовані теоретико-методологічні, науково-методичні та практичні результати, які в сукупності дозволяють вирішити важливу наукову задачу – забезпечення ефективної господарської діяльності промислових підприємств на основі розробки й реалізації управлінських рішень, спрямованих на економічне стимулювання ефективного водозабезпечення.

Отримані дисертантом основні теоретико-методичні положення і висновки чітко сформульовані. Проведене дослідження підтверджує належний рівень наукової зрілості та професійної підготовки здобувача.

Дисертація Томашевської О.Ю. «Економічне стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств» відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а дисертант – Томашевська Олена Юріївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

**д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту
Донбаської державної
машинобудівної академії**

підпис

З.С. Каїра

Підпис Каїри З.С. засвідчую

Вчений секретар ДДМА

Дата

О.М.Кулік

**Проректор з наукової роботи,
управління розвитком та
міжнародних зв'язків
М. А. Турчанін**

